

Dobrovol'ska N. L.

PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF INTEGRATED TEACHING ENGLISH READING AND SPEAKING TO STUDENTS

The article analyses psychological foundations of integrated teaching English reading and speaking to students. On the basis of the conducted analysis and on account of the results of the investigations the most important common characteristics of reading and speaking have been determined: the object; the importance of motivation; the process of emanation and realization (during three stages – motivational, tentative-investigative and executive); unity of internal and external programmer; importance of inner speech; functioning of common psychological mechanisms (memory, comprehension, prognosis); subjective factors (student's experience, level of reading and speaking skills). The conclusion has been made that the differences between reading and speaking are determined by the fact that they have different directions, peculiar components of psychological mechanisms, products and results.

Integrated teaching reading and speaking is a bilateral process as reading can be used to teach students speaking skills and speaking may be employed to improve reading comprehension. The analysis of psychological foundations of integrated teaching reading and speaking enables the conclusion about their mutual affirmative influence and the opportunity of positive transfer of mechanisms, skills and strategies on conditions of applying effective methodology. The determined psychological foundations should serve as a basis for the methodology of integrated teaching English reading and speaking to future specialists in different fields.

Key words: psychological foundations, integrated teaching, reading, speaking, speech activity, mechanisms.

Рецензент: Слюсаренко Н.В.

УДК 374.14+ 371.671

Ключковська І. М.*

ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДРУЧНИК З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ: СУТНІСТЬ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

У статті обґрунтовано створення інтегративного підручника для вищих навчальних закладів. Показано, що такий підручник відіграє роль найповнішого джерела інформації з української мови як іноземної. Виокремлено основні функції інтегративного підручника – інформаційну, розвивальну, комунікативну, мотиваційну, систематизаційну тощо. Базовими підходами до розроблення інтегративного підручника є структурний, системний, діяльнісний, комунікативний, синергетичний та диференційований. Розроблено принципи структурування змісту інтегративного підручника з української мови як іноземної. Представлено навчальний комплекс «КРОК-1», що започатковує серію навчально-методичного забезпечення для різних етапів навчання.

Ключові слова: інтегративний підручник, українська мова як іноземна, діаспора, навчальний комплекс.

Українці ще на межі ХІХ-ХХ століття утвердилися не тільки як державна нація, а й сформували своєрідний етносоціокультурний феномен – «світове українство». Його головна мета – «освоїти духовні надбання попередніх поколінь і примножувати їх у нових умовах розвитку людської цивілізації. Одним з основних засобів досягнення цього традиційно постає система національної освіти, головне призначення якої – передати новим поколінням соціокультурний досвід попередніх, збагатити їх тими етнокультурними скарбами, що зафіксовані в літературі – науковій, художній, публіцистичній, навчальній» [9, с. 99]. Тому процес творення літератури, зокрема

*© Ключковська І. М.

й навчальної, яка втілює етнокультурні ідеали й цінності українців в умовах їх планетарного побутування, набуває особливої актуальності й гостроти.

Підручник як ядро навчальної літератури відбиває основні освітні тенденції сьогодення. Однією з причин сучасного недостатнього рівня впровадження теоретичних положень щодо написання підручників нового типу є складність сприйняття та аналізу сутності його компоненту з позицій інтегративності та забезпечення достатнього рівня ймовірності опанування іноземної мови на комунікативному рівні.

Аналіз наукових розробок із проблеми підручникотворення дає підстави стверджувати, що продовжують залишатися недостатньо дослідженими питання формування змісту на інтегративній основі, структурування цього змісту, а також багатоаспектність функцій інтегративного підручника. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки ґрунтовно досліджуються основи теорії підручника (Р. Арцишевський, В. Беспалько, М. Бурда, Д. Зуєв, Я.Кодлюк, О. Ляшенко, В. Редько), зокрема підручника з іноземної мови (М. Гадайчук, О. Литвинюк, О. Нінецька, В. Плахотник, Н. Скляренко); проблеми інтеграції та інтегративного підручника (І. Задорожнюк, І. Козловська, Ю. Стиркіна, В. Харитонов), а також особливості освіти в умовах діаспори (В. Євтух, В. Кемінь, П. Кононенко, М. Лещенко, І. Руснак та ін.). Водночас, незважаючи на інтенсивне дослідження цієї проблеми, ще недостатня увага приділяється такому важливому аспектові, як розбудова теоретико-методологічних основ інтегративного підручника, зокрема підручника з української мови як іноземної.

Метою статті є обґрунтування важливості та постановлення проблеми дослідження теоретико-методологічних основ інтегративного підручника, зокрема інтегративного підручника з української мови як іноземної.

Українська діаспора – одна з небагатьох у західному світі, яка десятиліттями самовіддано береже і плекає рідну мову, убачаючи в ній сенс свого сьогодення й майбуття, найголовнішу ознаку нації. Для українців, які проживають поза межами своєї прабатьківщини, вона є найважливішим джерелом етнічного самопізнання і самозбереження в полікультурному соціумі країн проживання та в умовах інтеграційних процесів планетарного масштабу. Незважаючи на процеси акультурації та інтеграції дітей і молоді в соціум країни проживання, старші покоління постійно прагнуть передати молодшим знання української мови, історії та культури українського народу. Досягнути цієї мети їм успішно допомагають насамперед рідні школи та школи і курси українознавства. У цих освітніх закладах основними навчальними предметами є українська мова, література, історія та географія, що дають знання про далекий рідний край, зміст яких відображено в букварях, читанках, підручниках з граматики, літератури [9, с. 100]. Мова – «душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб... Звичайно, не сама по собі мова, а мова, як певний орган культури, традицій. ... І поки живе мова – житиме й народ, яко національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпорошиться поміж другим народом» [4, с. 4].

У наш час, коли при викладанні української мови як іноземної застосовують різні прогресивні методики викладання – аудіо- та відеометодики, комп'ютерні технології, інтернет-навчання й технології, підручник усе одно не втрачає своєї важливої ролі, і сучасна методична наука цілком закономірно приділяє багато уваги створенню підручників: «сучасні вимоги щодо інтенсифікації навчального процесу, пошуки шляхів до реалізації принципу активної комунікативності спонукають працювати над підручниками, які повністю або значною мірою забезпечуватимуть комунікативні потреби і стимулюватимуть його мовленнєву діяльність» [2, с. 223].

Більшість описаних у науково-педагогічній літературі підручників української мови як іноземної – це ті, якими користуються студенти-іноземці у процесі навчання в Україні. Як правило, ці підручники є професійно спрямованими.

Як зазначають О. Тростинська та І. Петров, «під час роботи з іноземцями викладачі зіткнулися з багатьма проблемами, серед яких – відсутність навчальних програм з української мови для іноземців, невідповідність кількості та якості підручників з української мови для іноземців потребам навчання, недостатня розробленість положень методики викладання української мови як іноземної. Розв'язання цих проблем пов'язано з вирішенням таких завдань: вивчення комунікативних потреб іноземних громадян різних категорій; розроблення концепції викладання української мови іноземним громадянам різних категорій; розроблення навчальних програм з української мови для іноземних громадян; створення навчальних посібників з української мови з урахуванням особливостей різних категорій іноземних учнів; створення тестів з української мови для визначення рівня володіння мовою іноземних студентів та іноземців, що хочуть отримати українське громадянство [10, с. 240]. Результати щодо цього напрямку діяльності науковців, як правило, упроваджуються в навчальному процесі викладання української мови як іноземної в межах курсів «Українська мова за професійним спрямуванням для іноземців», «Ділова українська мова для іноземців», «Практична українська мова для іноземців» тощо.

Цікавими є розробки В. Бадер щодо теоретичних засад побудови електронного підручника з української мови як іноземної [1]. Проблема формування професійно-мовленнєвої компетентності студентів-іноземців, які навчаються зараз у вищих навчальних закладах нашої держави і які в майбутньому сприятимуть інтенсивному обміну професійно значущою інформацією в полікультурному середовищі, є досить актуальною. Залучення їх до духовних і культурних цінностей етнокультурної дійсності у процесі засвоєння знань з української мови сприятиме в майбутньому встановленню та зміцненню контактів між українськими і зарубіжними фахівцями, а також поглибленню міжнародної співпраці в різних галузях науки, освіти, культури.

Загалом робота над підручником стає важливою науково-пошуковою проблемою лінгвістів, психологів, методистів, викладачів суміжних гуманітарних дисциплін у вирішенні питань щодо змісту, структури, методики презентації навчального матеріалу. Від колективних зусиль, результатів накопиченого досвіду викладання української мови іноземним студентам буде залежати якість підручників і посібників для цього складного контингенту слухачів [7, с. 48]. Якість підручників впливає на формування враження не лише про українську мову, а й українську націю загалом, її науку і культуру, бо викладачі – перші, хто отримує і формує, навчає, виховує цей складний різноманітний контингент студентів.

Відомий досвід побудови підручника з інтегрованим змістом (наприклад: Ремех Т. Інтегративний зміст підручника з курсу «Людина і світ»), де підручник розглядається як засіб реалізації змісту курсу, уможливорює засвоєння провідних світоглядних ідей, положень, що складають основу системи світорозуміння, визначають ставлення людини до природи, суспільства, самої себе; усвідомлення учнями фундаментальної єдності в системі «людина – природа – суспільство – Земля», формування громадянсько-національної компетентності й ціннісних орієнтирів, що відповідають новим умовам соціального буття; виховання світоглядної толерантності; розвиток критичного мислення учнів [8, с. 231]. Останніми роками практикуються інтегровані заняття з української мови як іноземної [6].

Структурування змісту інтегративного підручника передбачає ретроспективний аналіз підручників і виявлення їх сучасного стану, визначення особливостей структурування змісту підручників української мови як іноземної та обґрунтування можливостей інтегративного підходу до такого структурування, а також розроблення авторських навчальних програм навчання.

У реалізації функцій у структурі підручника ми виділяємо окремо ідею домінантної функції та обираємо інтегрувальну функцію підручника.

Концепція інтегративного підручника ґрунтується на інтеграції історичних вітчизняних надбань і сучасних світових стандартів освіти. Такий підручник відіграє роль найповнішого джерела інформації з української мови як іноземної та містить увесь програмний матеріал, причому взаємодія елементів підручника передбачає два зрізи: вертикальний (підручник з його типологічною та індивідуальною особливістю) та горизонтальний (складається з різних видів – вправ з їх класифікаціями, текстів тощо).

Загальні вимоги до підручника ми диференціювали за такими групами: а) вимоги до цілей, змісту та структури підручника; б) психолого-педагогічні, виховні та методичні вимоги.

До основних функцій інтегративного підручника віднесено інформаційну, розвивальну, комунікативну, мотиваційну, орієнтаційну, систематизаційну, формувальну, трансформаційну, виховну, управлінську, організаційну, самонавчання, контролю, інструктивну тощо.

Провідною ідеєю у визначенні сутності інтегративного підручника є те, що інтеграція в побудові підручника є наскрізною і багатоаспектною. Іншими словами, інтеграція стосується не лише змісту підручника, але й усіх його функцій і структурних елементів. Властиво, що такий підручник є наступним етапом розвитку навчального комплексу, але цей комплекс, будучи інтегративним, має характерною ознакою єдність та органічне поєднання всіх структурних елементів та утворює систему. Інтегративний підручник є системою – така основна методологічна позиція теорії інтегративного підручника.

Базовими підходами до розроблення інтегративного підручника, окрім інтегративного, є структурний, системний, діяльнісний, інформаційний, гуманістичний, комунікативний, синергетичний та диференційований підходи. Принципами структурування змісту інтегративного підручника з іноземних мов є такі: рівності та посиленості змісту інтегративного підручника; доповнювальності (використання електронних засобів навчання); ефективності (застосування інтегративного підходу з метою досягнення очікуваного результату навчання з мінімальними зусиллями та мінімальними витратами навчального часу); інваріантності «ядра» та варіативності «оболонки» інтегративного підручника; координації функцій; оптимізації (структурування знань і формування на цій основі навчальних курсів).

Інтегративний підручник з іноземної мови передбачає цілісність чотирьох базових видів мовленнєвої діяльності – читання, говоріння, аудіювання та письма, узгодженість між фонетичним матеріалом та орфографією, словниковим запасом, граматиною й тематичним планом. Оновлення цілей та змісту навчання відбувається через розширення диференціації та інтеграції знань, особистісний розвиток та індивідуалізацію навчання, активізацію процесу формування творчих здібностей студентів, умінь і навичок застосування набутих знань для вирішення нетрадиційних проблемних завдань.

Досі в Україні не було системного підходу до вивчення української мови в іншомовній аудиторії, а навчальний комплекс «КРОК-1» започатковує серію навчально-методичного забезпечення для різних етапів навчання [5]. Уперше в Україні опубліковано не окремий підручник, а цілісний комплекс для навчання української мови як іноземної. Одномовний навчальний комплекс з української мови як іноземної укладено відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, зокрема «КРОК-1» призначено для вивчення української мови на елементарному та основному рівнях (A1-A2).

Навчальний комплекс складається з:

– посібника (книги для студента), який містить тексти і діалоги на різноманітні теми, граматичну інформацію, вправи для закріплення лексичних і граматичних навичок, завдання для спілкування у групі, домашні завдання, граматичний довідник,

у якому систематизовано й узагальнено матеріал, поданий протягом курсу, контрольні завдання для перевірки вмінь і навичок;

– методичного посібника (книги для викладача), у якому викладено загальні принципи роботи з посібником для студента, а також поурочні методичні поради;

– комплекту карток із вправами для закріплення вивченої лексики і граматики; на звороті карток – ключі й пояснення;

– компакт-диска з аудіофайлами (записами слів, текстів, діалогів, пісень) та електронними варіантами методичного посібника для викладача, мінісловника до уроків, граматичного довідника у форматі PDF.

Навчальний комплекс було апробовано в кількох українознавчих центрах, зокрема в університетах України, Німеччини, Польщі, Канади, Великої Британії. Видання презентовано на Міжнародній конференції «Львів для української мови у світі». Учасники конференції, фахівці з української мови як іноземної дали високу оцінку виданню. Колектив авторів МІОКУ працює над створенням наступних навчальних посібників серії «КРОК» для вивчення української мови на рівні А2+ та В1, а також над іншим навчально-методичним забезпеченням з української мови як іноземної.

Отже, саме інтегративні чинники спроможні регулювати в структурі інтегративного підручника співвідношення різнорідних знань і забезпечити їх сумісність; повноту змісту; професійне спрямування навчального матеріалу. Вони сприяють формуванню інтегративних видів мовленнєвої діяльності (читання, мовлення, аудіювання та письма) на основі змісту навчального матеріалу, що дозволяє вільно користуватися іншомовними інформаційними джерелами та формувати іншомовну комунікативну компетенцію; забезпечити варіативність змісту інтегративного підручника з урахуванням реальної нерівності первинної підготовки, когнітивних можливостей та пізнавальних інтересів тощо.

До подальших напрямків дослідження відносимо визначення методологічних засад інтегративного підручника з української мови як іноземної.

Література:

1. Бадер В. Теоретичні засади побудови електронного підручника з української мови як іноземної / Бадер Валентина // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2008. – Вип. 3. – С. 105-110.
2. Васильєва Л. Концепція підручника з іноземної мови / Людмила Васильєва // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2007. – Вип. 2. – С. 222-228.
3. Ключковська І. М. Інтегративний підручник з іноземної мови : короткий словник-довідник (для інженерних спеціальностей) / Ключковська І. М. – Львів : ВМС, 2005. – 12 с.
4. Книга нашого буття на чужині : Іларіон (Митрополит). – Вінніпег, 1956. – 136 с.
5. Палінська О. Крок-1 (рівень А1-А2). Українська мова як іноземна : книга для студента / Олеся Палінська, Оксана Туркевич. – Львів : Артос, 2010. – 104 с.
6. Паламар Л. Інтегровані заняття з української мови як іноземної / Лариса Паламар // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів, 2006. – Вип. 1. – С. 53-54.
7. Паламар Л. Принципи укладання підручника з української мови для іноземних студентів / Лариса Паламар // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2008. – Вип. 3. – С. 40-47.
8. Ремех Т. О. Інтегративний зміст підручника з курсу «Людина і світ» Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол.; наук. ред. – О. М. Топузов]. – К. : Педагогічна думка, 2014. – Вип. 14. – С. 225-231.
9. Романюк С. Етнокультурний компонент у змісті підручників для українського шкільництва у західній діаспорі / Романюк Світлана // Гірська школа українських Карпат. – 2010. – № 10. – С. 99-102.
10. Тростинська О. М. Викладання української мови як іноземної: проблеми, пошуки, перспективи / О. М. Тростинська, І. В. Петров // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти. – 2011. – Вип. 18. – С. 239-248.

Ключковская И. М.

ИНТЕГРАТИВНЫЙ УЧЕБНИК ПО УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ: СУЩНОСТЬ, ПРОБЛЕМЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье обосновано создание интегративного учебника для высших учебных заведений. Показано, что такой учебник играет роль полного источника информации по украинскому языку как иностранному. Выделены основные функции интегративного учебника – информационная, развивающая, коммуникативная, мотивационная, систематизирующая и т.п. Базовыми подходами к разработке интегративного учебника является структурный, системный, деятельностный, коммуникативный, синергетический и дифференцированный. Разработаны принципы структурирования содержания интегративного учебника по украинскому языку как иностранному. Представлен учебный комплекс «КРОК-1», который положил начало серии учебно-методического обеспечения для различных этапов обучения.

Ключевые слова: интегративный учебник, украинский язык как иностранный, диаспора, учебный комплекс.

Kluchkovska I. M.

THE INTEGRATIVE TEXTBOOK OF UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE: ITS CONTENT, PROBLEMS AND PERSPECTIVES

In the given article the problem of development of an integrative textbook for schools of higher education is treated. Such a textbook functions as an exhaustive source of information in Ukrainian Language for Foreigners. It also contains all the syllabus-required materials. The interaction of elements of the textbook provides for two sections: a vertical one (the textbook with its typology and individual peculiarities) and a horizontal one (composed of various types: exercises with their classifications, texts, etc.). Also, the main functions of an integrative textbook are determined, namely: informational, developing, motivating, guiding, systemising, formative, transformational, educational, managerial, organisational, autodidactic, controlling, instructive, etc. The basic approaches to the development of an integrative textbook, besides the integrative one, are: structural, systemic, activity-focused, informational, humanistic, communicative, synergetic and differentiated. The principles of structural arrangement of the content of an integrative textbook of foreign language are the following: arrangement of content by levels and ability, principles of complementing, efficiency, invariance of the core and variance of form, coordination of functions, optimisation, etc. A systemic approach to learning Ukrainian as a foreign language is presented by the learning complex «KROK-1» («STEP-1») which initiated a series of teaching materials for various learning stages.

Key words: integrative textbook, Ukrainian as a foreign language, diaspora, learning complex.

УДК 378.091.33:51

Костюченко К. Є.*

СУТНІСТЬ І ПРИНЦИПИ КОМУНІКАТИВНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті акцентовано увагу на розкритті сутності комунікативного підходу навчання та виділенні принципів комунікативно орієнтованого навчання англійської мови. Автор вважає, що комунікативно орієнтоване навчання має на меті не тільки формувати в учнів стійкі практичні знання лексики та граматики іноземної мови, а й розвинути в них усвідомлення того, як відповідна мова використовується для обміну думками у спілкуванні.

Представлено такі принципи організації комунікативно орієнтованого навчання англійської мови: стимуляція когнітивних процесів в учнів; активізація учасників процесу навчання; мотивація учнів до висловлювання власних думок, виявлення власних почуттів і використання власного досвіду; залучення до навчального процесу, що імітує або створює реальну комунікативну ситуацію; заохочення учнів брати на себе відповідальність за власне

*© Костюченко К. Є.